

veselje do slovenskega jezika.

Spoznavam tvojo domovino, ti pa mojo, spoznavam tebe, ti pa mene, učimo se skupno, gradimo skupno domovino, skupno prihodnost, gradimo partnerstvo. Mladina na obeh straneh meje se naj spoznava, sosed naj ima ime. Naša mladina naj spozna mladince na oni strani meje in obratno.

Polkmet Andreas Kaučič nas popelje na kraj, kjer se preteklost ohranja za potomce: na pokopališče Bad Radkersburga/Radgone. Slovenščina, značilna za to območje, je tu kot večni pričevalec.

Rojaki so deloma bili doma na pari. Ti, ki so umrli v bolnici, so bili v mrtvašnici, ki je bila zadaj za bolnico. Od tod so šli v mestno cerkev in iz cerkve peš sem. Dostikrat še peš od doma v mestno cerkev. Bilo je v celoti zelo daleč, saj je bil kasneje še močan cestni promet. Dekan je ta problem spoznal, bil je to gospod Schweighofer, da je to zelo neprijetno. Pol ure hodiš iz mesta ven, od doma še kakšnih 3–4 kilometrov, to je bilo kar dosti, pol dni, skoraj celi dan. Nato so morali ljudje še peš domov, niso imeli vozila, spremljali so seveda peš pogrebni sprevod in to je seveda trajalo zelo dolgo.

Zastopnica Romov, ki večinoma živijo v Prekmurju in so bili že od nekdaj tesno povezani z radgonsko okolico, je Gabriela Horvath iz Rogašovcev. Ne pripoveduje le o življenju v skupini in z njo, ampak tudi o zunanjem odklanjanju, s čimer se morajo Romi soočiti še danes. »*Mi smo vsi ena velika družina!*« pripoveduje o delujoči skupnosti v vasi. Prav tako sporočata dve zastopnici nemško govoreče manjšine v Sloveniji o težavni poti do priznanja in o upanjih za v prihodnje, da se dogodki mlajše zgodovine ne bi ponovili. »*Ta mladi se ne zanimajo več za pripadnost k narodu, za njih je Evropa ta prava,*« meni Veronika Haring iz Maribora, Rozi Verbošt iz Apač pa pravi: »*Strah je še vedno v krvi!*«

S pomočjo gospe Erike Fürst iz Murske Sobote smo pridobili vpogled v nekoč cvetočo judovsko kulturo v Prekmurju. Pripoveduje o holokavstu, deportaciji in težkem življenju po njej, kako se je bilo vrniti v kraj, kjer ni več bilo judovskega življenja. Sama je to naredila in brez zagrenjenosti sporoča: »*Povsod so dobri in slabi ljudje!*«

Na podlagi poročil prič časa oživi preteklost, pogled se usmerja na osebne usode razburkanega časa. In skupaj z informacijami na panojih za obiskovalca/obiskovalko nastaja slika o življenju ob meji.

SLOVENC NA HRVAŠKEM: O NEKATERIH PRIZADEVANJIH ZA OHRANITEV KULTURNE DEDIŠČINE IN JEZIKA

Prebivalstvo slovenskega rodu je na nekaterih območjih Hrvaške tradicionalno navzoče že sto in več let. Danes so Slovenci šibka narodna skupnost, ki po podatkih ljudskega štetja iz leta 2001 šteje 13.173 narodnostno opredeljenih rojakov. Organizirani so v okviru kulturnih društev in manjšinske zakonodaje oziroma svetov in predstavnikov,¹ nimajo pa nobene kulturne, izobraževalne ali raziskovalne ustanove.²

Skrb za kulturno dediščino je delno vključena v dejavnost ljubiteljskih društev in posameznikov, v določenih primerih pa to področje v svojem okviru pokrivajo stroka oziroma ustanove in raziskovalci zunaj manjšinske skupnosti.³ Prispevek skuša povzeti nekatera prizadevanja za ohranitev dediščine in jezika pa

tudi spomina na zaslužne posameznike, predvsem na območju Reke in okolice.

Slovenci na Reki, stoletja navzoči v tem mestu večetničnih in jezikovnih tradicij, niso izoblikovali neke svoje identitete,⁴ podatki o njihovi organiziranosti v slovenska društva pa segajo v začetek dvajsetega stoletja.⁵ Najstarejši društvi na Hrvaškem

4 »Paradoksalno pri tem je, da stoletna prisotnost Slovencev na Reki ni vplivala na oblikovanje nečesa, kar bi lahko imenovali nacionalna ali jezikovna identiteta lokalne slovenske skupnosti. (...) Vprašanje etnične pripadnosti je bilo drugotnega pomena glede na materialni status posameznika (...) Samozavestni individualizem je imel prednost pred nacionalnim kolektivizmom. (...) Njihova družbena uveljavitev in integracija sta praviloma potekali v smeri, ki je zapuščala lastno etnično identiteto. Spremenjeni transkripciji njihovega družinskega priimka je sledila tudi sprememba zavesti, to pa je spremljala tudi narodnostna odtujitev posameznika (...). Tudi če je slovenščina še bila pogovorni jezik v družinah v prvi generaciji doseljencev, jo je v drugi običajno zamenjala italijanščina kot večinski jezik. To se je dogajalo skozi več pokolenj, tako da se je slovenska asimilacija v italijanski kulturni krog na Reki odvijala hitro in brez posebnih težav.« Irvin Lukežič, *Fluminensia Slovenica* (Rijeka: ICR, 2007), 7–8.

5 Leta 1912 je v Opatiji delovalo Slovensko izobraževalno in podporno društvo, na Reki oziroma Sušaku pa Slovensko društvo. Poznejša pričevanja po letu 1927 govorijo o slovenskem društvu Simon Gregorčič, sicer pa tema čaka natančnejšo obravnavo in potrditev navedb o samozagrenjenosti pred navedenim časom.

1 Registriranih je sedemnajst društev, dve sta na papirju, štirinajst jih zaenkrat deluje v okviru krovne organizacije Zveze slovenskih društev na Hrvaškem (1992). Sveti oziroma predstavniki so del manjšinske samouprave na lokalni in regionalni ravni, s funkcijo predvsem svetovalne narave. Več: <http://vnm.rijeka.hr/default.asp?ru=99&sid=&akcija=&jezik=1>

2 Sem ne štejemo Mestne knjižnice Ivana Gorana Kovačiča v Karlovcu, osrednje knjižnice za slovensko knjigo na Hrvaškem (1993).

3 Omeniti velja npr. Gorupov mavzolej na reškem pokopališču Kozala, ki so ga leta 2007 v celoti obnovile mestne oblasti, napovedujejo pa tudi izid posebne publikacije. Reški raziskovalci kulturne zgodovine v svojih prispevkih govorijo tudi o vidnih osebah slovenskega rodu, večinoma gre za objave v *Sušacki reviji*, najpomembnejša pa je študija *Fluminensia Slovenica* Irvina Lukežiča (ICR Rijeka, 2007).

* Marjana Mirković, dipl. univ. novinarka, predsednica Sveta slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije. HR – 51000 Rijeka, Podpinjol 43, E-naslov: vijece-slo.pg@ri.t-com.hr

sta zagrebški Slovenski dom (1929) in reška Bazovica (1947), ki ima od leta 1950 sedež v lepo obnovljenem in v mestu prepoznavnem poslopju, nekdanj v lasti potomcev znanega reškega poslovnega in dobrotnika slovenskega rodu Josipa Gorupa.

Danes sta na tem naslovu registrirana tudi oba slovenska manjšinska sveta na mestni (2003) in županijski ravni (2004), delno pa se tu izvaja projekt Slovenska informativna točka Si-T. Dejavnost svetov in Si-T je usmerjena tudi v iskanje, zbiranje in dokumentiranje gradiva o slovenskih izobražencih, umetnikih in drugih ustvarjalcih in posameznikih ali ustanovah, pomembnih v zgodovini mesta in okolice. To naj bi spodbudilo nadaljnje raziskovanje na območju Reke in županije ter povezovanje z ustanovami in s posamezniki v RS.

V ta okvir sodi zamisel o zbirki *Slovenski prispevek županijski dediščini* (2006), katerega avtor je Si-T, nosilca pa oba sveta v sodelovanju z društvom KPD Snežnik iz Lovrana. Gre za dolgoročni projekt, delno podprt iz RS, ki želi v obliki dvojezičnih monografskih brošur omenjeno ovrednotiti z novimi spoznanji. Prvi zvezek o gledališčniku Radetu Pregarcu (2007)⁶ naj bi spodbudil skrb za obnovo in vzdrževanje grobnic in grobov zaslužnih oseb slovenskega rodu, pokopanih na reških pokopališčih Kozala in Trsat. Drugi zvezek bo namenjen skladatelju Josipu Kaplanu⁷ in bo izšel junija 2009, naslednji trije pa predvidoma slikarki Boženi Vilhar, učiteljici Zori Ausec⁸ in poslovnemu Josipu Gorupu. Zaradi obilice informacij se iz dneva v dan odpirajo nove teme, zato je v okviru Si-T⁹ in obeh svetov še vrsta načrtovanega.¹⁰

Na področju jezika v organizaciji slovenskega ministrstva za šolstvo in šport poteka dopolnilni pouk slovenščine v društvih na Reki in v Lovranu,¹¹ medtem ko imajo v javni šoli to možnost na OŠ Pečine še učenci vseh reških osnovnih šol.¹² Projekt Slovenski jezik – jezik sosede je naletel na izjemno dober odziv in podporo tudi pri lokalnih oblasteh, jeseni 2009/10 pa bo slovenščina na OŠ Pečine predvidoma uvrščena med izbirne predmete, kar bo prvi takšen primer na Hrvaškem. Velja dodati, da hrvaška zakonodaja zagotavlja možnost učenja slovenščine na vseh ravneh, od predšolske do srednješolske, vendar slovenska manjšina

teh pravic do zdaj ni izrabila.¹³

Med prizadevanja za ohranitev jezika sodijo tudi mediji. Na območju Reke in županije z redkimi izjemami ni mogoče spremljati programov slovenskega radia in televizije, slovenski tisk v prodaji večinoma ni dostopen – izjema so letoviški kraji poleti – prav tako ne v javnih knjižnicah.¹⁴ Od aprila 2005 na Reki izhaja mesečni bilten v slovenščini *Kažipot*, ki ga v nakladi 600 izvodov izdajajo društvo Slovenski dom KPD Bazovica, Svet slovenske narodne manjšine Mesta Reka in Svet slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije. V SKD Snežnik v Lovranu pa od leta 2006 enkrat letno izide *Liburnijska priloga*.¹⁵

Založniška dejavnost v slovenščini je skromna: poleg rečenega velja omeniti predvsem izjemno odmevno monografijo *Grožnjanska kronika – Slovenci v Mestu umetnikov 1965–1995* akademskega slikarja Roka Zelenka (1999, Zveza slovenskih likovnih umetnikov in KPD Bazovica). Leta 2007 je izšla predstavljena brošura *Slovenci na Reki* Slavka Arbitra s pogledom v zgodovino mesta (2007, KPD Bazovica). V letu 2009 je pričakovati slovensko izdajo knjige *Fluminensia Slovenica* Irvina Lukežića, izčrpane študije o reško-slovenskih vezeh v gospodarstvu in kulturi od srednjega veka do 20. stoletja (ICR Rijeka), v KPD Bazovica pa napovedujejo slovenski prevod monografije *Slovenski dom KPD Bazovica*, ki je že izšla v hrvaščini (2008).¹⁶

Krovna organizacija ima svojo spletno stran (www.slovenci.hr), bilten *Kažipot* pa je na vpogled tudi na naslovu Sveta slovenske narodne manjšine Mesta Reka (<http://vnm.rijeka.hr/default.asp?ru=99&sid=&akcija=&jezik=1>).

6 Brošura je izšla septembra 2007 kot dodatek slovenske revije *Maska* in je dostopna na njeni spletni strani www.maska.si

7 Zahvaljujoč prijaznemu odzivu sina Darka Kaplana bo objavljen tudi del gradiva iz skladateljeve zapuščine.

8 Na Reki je med letoma 1950 in 1953 na pobudo Zore Ausec v OŠ Matteotti deloval slovenski oddelek za nižje razrede osnovne šole. Poučevanje v slovenščini je leta 1947 potekalo tudi v javni OŠ v Labinu.

9 Zaenkrat gre za naslednje teme: Slovenski gledališčniki na Reki in Slovenski šolski oddelek na Reki in Labinu v obdobju po drugi svetovni vojni, Slovenski gospodarstveniki v razvoju Reke, Josip Gorup v tisku Reke in Sušaka, Poslopje Slovenskega doma na Reki pred 1950, vodič Slovenske sledi po Reki in okolici, Slovenci na reških pokopališčih in Slovenske ulice na Reki.

10 Oba sveta se zavzemata za poimenovanje ene od reških ulic po Josipu Gorupu in postavitev plošče pred vhodom v poslopje, v katerem slovensko društvo Bazovica na Reki domuje že več kot pol stoletja.

11 V š. l. 2008/09 je v sodelovanju z društvu ta pouk organiziran še v Pulju, Buzetu in Čabru.

12 Gre za prostovoljni pouk slovenskega jezika, ki se je na pobudo Si-T in ravnateljice šole Irene Margan, ki ga tudi izvaja, začel v š. l. 2006/07 in se – ob podpori Zavoda RS za šolstvo in Ministrstva za šolstvo in šport RS – ves čas uspešno nadaljeval. V dveh skupinah ga dvakrat tedensko obiskuje več kot trideset učencev, ki poleg jezika spoznavajo tudi naravno in kulturno dediščino Slovenije.

13 Svet slovenske narodne manjšine Primorsko-goranske županije, ki je od leta 2005 tri leta uspešno organiziral Bralne urice za najmlajše, se od leta 2008 zavzema za uvedbo slovenskih uric v javnem vrtcu, vendar je število zainteresiranih malčkov premajhno.

14 Reška čitalnica je od leta 2005 naročena na tednik *Mladina*, na knjižničnem oddelku periodike pa so od leta 1991 na vpogled še nekatere slovenske revije.

15 Na Hrvaškem izhajajo še glasila: dvomesečnik *Planika* (1992, SKD Triglav, Split) ter trikrat letno *Novi odmev* (1996, KPD Slovenski dom Zagreb) in *Mavrica* (2006, SKD Istra, Pulj).

16 Društvo v Zagrebu je izdalo monografijo *Slovenski dom v Zagrebu 1929–1999* Ilinke Todorovski in Silvina Jermana (1999), pesniški zbirki *Pojdi z mano* Marijana Horna (2000) in *Ti si moja pesem, ljubezen moja* Josipa Strugarja (2006), brošuro *Franjo Serafin Vilhar Kalski* Silvina Jermana (2003), vodič *Zagreb in Slovenci* (2009), v načrtu pa ima monografijo *O Slovencih na hrvaškem odru*. SKD Istra v Pulju je objavilo pesniško zbirko *Kraški zvončki* Damijane Šubic Pezdirc (2006), dvojezično monografijo *Orel, Standeker in Rotar v Pulju* Martina Bizjaka (2006) in bibliofilsko monografijo o akademskem slikarju Martinu Bizjaku (2008), SKD Lipa v Dubrovniku pa pesniško zbirko *Srečno otroštvo* Ivane Marije Vidović (2006).